

INFORME PER A LA DECLARACIÓ DE BÉ D'INTERÉS CULTURAL DE L'ANTIGA CIUTAT DE XÀTIVA

Autor: Enric A. Llobregat Conesa

Ple: 30 d'octubre de 1989

L'estat actual de l'emplaçament antic i altomedieval de Xàtiva (*Saitabi/Saiti* en ibèric, *Saetabis* en llatí), si deixem a part les recents excavacions al Bellveret, és esfereïdor: les construccions medievals cristianes a la part més alta de la serra han obliterat no sols el que puguera haver-hi d'època islàmica, ans també el poblat ibèric, de gran importància comercial i estratègica. L'emplaçament actual de la vila respon a un descens de l'hàbitat i la creació d'unes séquies paral·leles a la muntanya, seguint les quals es va ordenar la vila que hui coneixem.

S'ha de dir que, al meu coneixement, mai s'ha fet cap exploració per buscar les ruïnes de la ciutat ibèrica a dalt de la serra, i fins ara, tan sols ha estat excavat el subsòl de l'església de Sant Feliu, l'any 1918, de la que coneixem un croquis insegur publicat per Puig i Cadafalch, i la troballa d'un pedestal romà reaprofitat, i dedicat com a altar, amb una inscripció cristiana que diu traduïda: "En nom del Senyor, el bisbe Atanasi alçà aquest altar l'any seté de la seua consagració". Aquest bisbe assistí a la vuitena sínode toledana (any 653). Agustí Ventura ha publicat totes les inscripcions romanes aparegudes al replà de la muntanya que domina l'actual ciutat, i al qual son les esglésies de Sant Feliu, ja esmentada, hui gòtica primitiva, però al pòrtic lateral de la qual hi ha una sèrie de columnes, bases i capitells d'art romà i visigòtic.

La ciutat ibèrica s'estenia, probablement, pel cim de la muntanya on són ara el dos castells. A banda de l'encunyació de moneda, dins de les sèries ibèriques l'únic record que ens queda de la ciutat es un cabet, esculpit en pedra, d'un home (i no una muller) segons l'autoritzada opinió de E. Ruano al seu estudi sobre les escultures ibèriques de tota la península. Aquest cabet no és segur que provinga de la ciutat, més probablement es tractara d'una peça apareguda a la necròpoli, on era costum alçar monuments escultòrics, com tenim a la rodalia de Xàtiva la necròpoli del Corral de Saus, al terme de Moixent, amb bonse troballes escultòriques, com a l'altra banda de la serra hom pot trobar el Lleó de la Lloma de Galbis, a Bocairent.

La numismàtica de Xàtiva, molt important per la quantitat de numerari que va posar en circulació, va començar a principis del segle II a.C. encunyant peces d'argent i de bronze. Entre el 82 i el 40 a.C. només

encunya bronze, amb llegendes en ibèric i llatí, i posteriorment ja no va encunyar res més, fora del que puga dir el Dr. Ripollés, que prepara un estudi de la importantíssima numismàtica setabitana.

La ciutat romana s'emplaça en el replà que ja ha estat esmentat adès. Saetabis fou municipi romà, i podem suposar que pel *cognomen* d'Augusta, ho assolí en temps d'aquest emperador, el que es pot provar pel fet que Plini ja la denomina Saetabis Augusta i les inscripcions parlen de *Municipium Saetabis* o de *Saetabis Augustanorum*.

En aquests moments de l'Alt Imperi, la producció més important de Saetabis, producció que ja es feia abans de l'imperi, al segle I a.C., eren els teixits de lli, denominats pels elegants romans *sudaria saetaba*, que apareixen en algun poema de Catul, qui es queixa de en una festa un altre convidat li havia furtat la seua tovallola de lli xativenc.

Coneixem que Saetabis fou seu bisbal en època visigòtica (segles VI i VII a.C.) i no tenim notícia de com esdevingué una ciutat islàmica. Tot i així, l'estudi dels professors De Epalza i Rubiera ha posat ben clar tot el que Xàtiva significa dins de la geopolítica al llarg del temps, sent capital de regne i lloc mil vegades cobejat. La conquesta cristiana, violenta i que tingué un corol·lari desastrós per als seus habitants islàmics ens obri pas a l'època cristiana i al canvi d'emplaçament de la ciutat, buscant zones més a prop del riu, i molt més baixes que no hi havien estat la ciutat ibèrica i la ciutat romano-islàmica, confinades, la primera a dalt de la muntanya i les altres dos al replà que hui tanquen les restes de la muralla de la zona que hom anomena actualment el Bellveret.

L'estat actual de la recerca sobre la ciutat romana i medieval

Amb motiu del projecte de repriminació del Bellveret (reben aquest nom les restes de muralla islàmica que tanquen el replà on es troba l'esglèsia de Sant Feliu) i prevenint l'aparició de restes arqueològiques, es va encetar una excavació, la direcció de la qual fou encarregada a l'arqueòleg José Manuel Martínez García. Les seues memòries d'excavació ens serveixen de guia. Només en la primera campanya es varen obrir 1.600 m² cobrint bona part de la línia de muralles en part visibles. Aquestes muralles són, inicialment, d'època romana però no s'ha arribat a determinar amb precisió la seua data. En època islàmica foren renovades i reparades en aquells punts on calia. La estratigrafia que ha estat trobada mostra dos nivells corresponents a la ciutat romana, un d'època islàmica (segles XI-XIII) i un altre medieval cristià que perdura del segle XIII al XV.

Tot i que ha estat feta una gran feinada, convé no perdre de vista que es tota l'esplanada entre la serra i la muralla del Bellveret la que cal

excavar, sense presa però amb una activitat continuada, creant un projecte de recerca semblant al que ha estat desenvolupat per a Sagunt. En realitat coneixem actualment de Sagunt molta informació, molt ben el·laborada, que permet suggerir distintes hipòtesis. En canvi, *Saetabi Augusta*, gens inferior en rang polític i civil en època romana ens és quasibé completament desconeguda. Caldria ficar-s'hi a fons i poder obtenir una bona documentació de una de les poques ciutats hui valencianes, que tingueren un gran ressó a la Roma republicana i imperial.

Conclusió

A la vista del que ha estat dit, crec que la declaració de *Bé d'Interés Cultural* en favor de l'antiga ciutat de Saetabi hauria de ser atorgada a la plana del Bellveret i a tota la muntanya on són els dos castells medievals i les restes de la ciutat ibèrica que algun dia caldrà buscar i posar en relleu. Es per aixó que demane a la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Conselleria de Cultura que tinga a bé iniciar l'expedient de declaració de BIC.